

УДК 341.1

DOI: 10.32342/2709-6408-2022-2-5-2

Д.О. БОБРОВНИК,
*кандидат економічних наук,
докторант Інституту законодавства Верховної Ради України,
директор Адвокатського альянсу «Баймуратов і партнери» (м. Одеса)
ORCID: 0000-0002-1142-6926*

МУНІЦИПАЛЬНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено дослідженню структури муніципальної правосвідомості, яка відіграє особливу роль (разом з муніципальною психологією) у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади. У вітчизняному правознавстві тема досліджується вперше. Автор зазначає, що структура муніципальної правосвідомості, як й загальна феноменологія правосвідомості, складається з таких елементів: правова (муніципально-правова) психологія, правова (муніципально-правова) ідеологія та правова (муніципально-правова) поведінка. Автор стверджує, що як феномен правова профільна психологія апіорі виникає на муніципально-правовому рівні, тобто на локальному рівні існування соціуму, бо саме людина, її групи та асоціації існують та функціонують саме на рівні територіальних громад. Правова (муніципально-правова) ідеологія, як структурний елемент муніципальної правосвідомості, охоплює знання, уявлення, поняття про зміст права, включаючи й нормативні настанови муніципального права, що формуються в результаті правового виховання та юридичних наукових досліджень. Автор вважає, що на відміну від муніципально-правової психології, що формується в основному стихійно, в залежності від суб'єктивних подій в муніципальному житті та досвіду минулих поколінь, муніципально-правова ідеологія формується в системному ключі в результаті: а) наукового (доктринального), теоретичного відображення муніципально-правової дійсності, б) на основі узагальнення і розвитку найбільш відомих і значущих муніципально-правових теорій минулого і сучасного; в) вивчення основних закономірностей становлення, розвитку і функціонування муніципалізму та його нормативного супроводження і забезпечення; г) вивчення основоположних засад муніципалізму, що зафіксовані в міжнародних правових стандартах локальної демократії; г') вивчення основоположних настанов державної муніципальної політики. Автор підкреслює, що муніципально-правова ідеологія напряду впливає на формування, модернізацію та модифікацію засад муніципально-правової психології, роблячи її настанови більш застосованими до змін, що пов'язані з різними проявами глобалізації. Третім елементом муніципальної правосвідомості виступає правова (муніципально-правова) поведінка, що передбачає її вольову сторону, яка становить процес перетворення норм муніципального права в реальну муніципально-правову поведінку людини в межах територіальних громад. Автор наголошує на тому, що органи місцевого самоврядування, особливо представницькі, також можуть діяти в рамках використання засад муніципально-правової поведінки, бо вони, фактично виступаючи від імені ТГ та в її інтересах, ретранслюють відповідні настанови муніципально-правової психології та муніципально-правової ідеології, якими володіє локальна людська спільнота. У статті зазначається, що носіями повсякденної муніципально-правової дійсності виступають всі жителі-члени відповідних територіальних громад на планетарному рівні. Своєю чергою, муніципально-правова дійсність виступає каталізатором для становлення і розвитку глобалізаційного потенціалу територіальної громади.

Ключові слова: міське самоврядування, конституціоналізація міжнародного права, інтернаціоналізація конституційного права держав, муніципальне право, глобальний конституціоналізм, публічна влада, децентралізація, локальна демократія, територіальна громада.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток системи місцевого самоврядування (далі – МСВ) в Україні) призвело до могутньої і системної муніципалізації всіх сторін суспільного і державного життя, що стало результатом формування системи муніципально-правових відносин в державі між органами місцевого самоврядування (далі – ОМСВ), членами територіальних громад (далі – ТГ), інституціями громадянського суспільства (далі – ГС), органами, що репрезентують публічну державну владу тощо. Розвиток муніципально-правових відносин фактично створив умови для революційних змін в соціальній свідомості (правосвідомості) та в соціальній психології суспільства.

Ця стаття є продовженням викладеного автором у попередньому номері журналу бачення ролі муніципальної правосвідомості та муніципальної психології у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади [1]. Статтю у попередньому номері журналу було присвячено науково-теоретичному обґрунтуванню ролі муніципальної правосвідомості та муніципальної психології у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади. Там було зазначено, що більш аргументованим теоретично, організаційно, нормативно-діяльнісно та в поведінковому аспекті представляється важлива роль муніципальної правосвідомості в контексті її структурної організації, бо саме вона – це: а) у *системному розумінні* – фактично є система відображення муніципально-правової дійсності (реальності), б) у *джерельному розумінні* – поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей-жителів та одночасно членів ТГ, б) у *аксіологічно-предметному розумінні* – про муніципальні цінності, муніципальне право, його місце і роль у забезпеченні свободи особи, в) у *праксеологічно-діяльнісному розумінні* – через реалізацію конституційних прав і свобод на локальному рівні соціуму, в межах ТГ, а також реалізацію інших загальнолюдських цінностей, г) у *нормативно-повсякденному розумінні* – що проявляються у муніципальних правах і свободах людини (особистості, жителя-члена ТГ), г) у *поведінковому розумінні* – що знаходять свій прояв у їх конкретних загальних і типізованих (стереотипних) поведінкових настановах та парадигмах, д) у *телеологічному розумінні* – метою яких є реалізація екзистенційних інтересів, потреб, атиюдів людини, через використання нею відповідних індивідуальних та колективних габітусів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правосвідомість завжди вважалася елементом і неодмінною складовою структури правової культури суспільства, яка залежить від менталітету соціуму. Однак, треба зазначити, що дослідження аспектів структуризації правосвідомості в контексті формування її муніципальної форми на локальному рівні функціонування територіальної громади – локального соціуму, фактично не проводились. Деякі окремі праці вітчизняних (М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, В.С. Могілевський, О.О. Боярський, Б.Я. Кофман тощо) і зарубіжних (С.Р. Гасанбеков, Н.В. Новоселова, Ю.А. Дроздова, Ж.С. Мартинсон тощо) присвячено окремим аспектам формування, прояву і інституціоналізації муніципальної правосвідомості у жителів-членів локальних спільнот і членів територіальних громад. Хоча актуалізація такого напрямку досліджень правосвідомості в умовах активізації становлення інституту локальної демократії в Україні, проведення муніципальної реформи, як основоположної частини реформи децентралізації публічної влади в державі, – не викликає сумнівів та не має альтернативи.

Метою статті є дослідження структури муніципальної правосвідомості, яка відіграє особливу роль (разом з муніципальною психологією) у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади.

Виклад основного матеріалу. Структура муніципальної правосвідомості, як й загальна феноменологія правосвідомості, складається з таких елементів: правова (муніципально-правова) психологія, правова (муніципально-правова) ідеологія та правова (муніципально-

правова) поведінка. Такий елементний склад є поведінковою частиною муніципальної правосвідомості. Проведемо дослідження кожного елементу.

1. Правова (муніципально-правова) психологія – це, зазвичай, структурний елемент правосвідомості, що включає правові почуття, настрої, інші емоційні сприйняття правових явищ. Отже, можна стверджувати, що як феномен правова профільна психологія апіорі виникає на муніципально-правовому рівні, тобто на локальному рівні існування соціуму, бо саме людина, її групи та асоціації існують та функціонують саме на рівні ТГ. Її виникнення, формування й існування пов'язане з об'єктивно-суб'єктивною властивістю людей безпосередньо чуттєво відображати правове середовище, емоційно реагувати на зовнішні правові явища, формуючи відповідні реакції у вигляді відповідних правил поведінки. При цьому слід враховувати, що вона відображає право не узагальнено, не абстрактно, а конкретизовано і усвідомлено у його структурній побудові на права, свободи і обов'язки.

У структурі правової (муніципально-правової) психології, своєю чергою, виділяють [2]:

А) сталі частини (настрої, почуття, переживання) – формуються в індивідуальному порядку у людини-жителя і члена ТГ в процесі знаходження саме в ТГ, в умовах МСВ та, зазвичай, в стані повсякденності, в процесі здійснення нею свого життєвого циклу;

Б) пізнавальні частини (правові емпіричні знання, уявлення, погляди) – формуються і проявляються в процесі правової соціалізації, що здійснюється в рамках ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності, через формування правових атитюдів;

В) емоційні складові (правові емоції, почуття, настрої) – формуються і проявляються в процесі життєдіяльності (соціально-правової практики) в рамках ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності в процесі вибору правових габітусів;

Г) регулятивні елементи (правові звички, традиції) – формуються в результаті правової соціалізації та соціально-правової практики у людини-жителя і члена ТГ, групи людей-членів ТГ та їх асоціацій і реалізуються через формування і використання правових атитюдів та габітусів.

В контексті інтерпретації наведених елементів відносно муніципально-правової психології треба зазначити, що вона:

– є безпосереднім відображенням муніципальної правосвідомості, яскравою ознакою її наявності та ефективного впливу на свідомість конкретної людини-жителя і члена ТГ, а також груп і асоціацій людей;

– всі її частини, складові та регулятивні елементи напряму пов'язані з реалізацією екзистенційних інтересів людини-жителя і члена ТГ, а також груп і асоціацій людини;

– весь елементний склад профільної психології насамперед реалізується людиною-жителем і членом ТГ в межах МСВ в процесі реалізації нею свого життєвого циклу;

– профільна психологія володіє могутніми інституціональними властивостями, бо вона скерована на формування у людини-жителя і члена ТГ поведінкових настанов, що набувають в перспективі характер поведінкових стереотипів;

– профільна психологія володіє могутнім праксеологічним потенціалом, бо вона є фактично стадією передреалізації її частин, складових та регулятивних елементів у конкретних формах поведінки людини в межах ТГ;

– поведінкові настанови людини-жителя і члена ТГ, якими він реалізує свою муніципально-правову психологію, – по-перше, знаходять своє втілення в поведінці груп людей та їх асоціацій, що створюються по різних ознаках в межах ТГ (національних, релігійних, економічних, політичних, вікових, соціальних, культурологічних тощо) у вигляді професійних, вікових, станових, економічних тощо інституцій ГС; по-друге, формують стереотипи поведінки людини-члена ТГ при виникненні аналогічних життєвих питань та проблем в контексті їх вирішення та розв'язання; по-третє, фактично володіють спадковістю, бо запозичуються у практику муніципального життя іншими жителями-членами ТГ і з часом входить до їх ментальних рис; по-четверте, визнаються як ефективні форми поведінки людини, її груп і асоціацій при різних життєвих обставинах з боку ОМСВ та інших органів публічної влади, включаючи й органи публічної державної влади;

– отже, муніципально-правова психологія фактично виступає як інтелектуально-свідомий

та результативно-праксеологічний підсумок сформованої муніципальної правосвідомості, оптимальний і ефективний засіб її реалізації, а також об'єктивно-іманентний концепт виникнення і формування, а також реалізації, розвитку і вдосконалення поведінкових настанов людини, що існує в умовах МСВ, здійснюючи в межах ТГ свій життєвий цикл.

Звідси, формування і функціонування муніципально-правової психології (на індивідуальному, груповому і колективному рівнях), по-перше, в межах будь-якої ТГ володіє однаковими характеристиками щодо своєї структурної організації; по-друге, володіє загальними рисами, бо виникає на основі осмислення і ретрансляції муніципально-правової реальності; по-третє, сприяє формуванню загальних закономірностей в процесі виникнення, формування і реалізації правових атитюдів і габітусів людини, її груп та асоціацій, що й виступає телеологічною домінантою виникнення такої психології; по-четверте, володіє загальним праксеологічним потенціалом в процесі своєї реалізації відносно форм, методів і засобів профільної психології. А це, своєю чергою, по-п'яте, враховуючи на особливу важливість феноменології, що досліджується, – особливо для усвідомлення ефективного функціонування і позитивного перспективного розвитку людської популяції і подальшого існування людської цивілізації, особливо у репродуктивному і відновлювальному контекстах, – робить муніципально-правову психологію могутнім елементом і «запускаючим двигуном» у механізмі формування глобалістського потенціалу ТГ та фактичного формування психотипу «муніципальної людини» [3, 4].

2. Правова (муніципально-правова) ідеологія – як структурний елемент муніципальної правосвідомості, охоплює знання, уявлення, поняття про зміст права, включаючи й нормативні настанови муніципального права, що формуються в результаті правового виховання та юридичних наукових досліджень.

Отже, на практиці муніципально-правова ідеологія, зазвичай, існує та проявляється у формуванні та функціонуванні системи муніципально-правових принципів, ідей, теорій, концепцій, які відображають теоретичне (наукове) відношення суспільства до феноменології муніципалізму, локальної демократії, муніципального права, демократичного муніципального розвитку як невід'ємної частини загального державно-правового розвитку, правових режимів, що формуються в МСВ завдяки функціонування його органів та суб'єктів, упорядкування суспільних відносин на локальному рівні функціонування соціуму [5, с. 36-37]. Стрижневою в цьому контексті виступає концепція ТГ як нормативний субстрат територіальної людської спільноти, що володіє властивостями відносної завершеності, цілісності якого-небудь відтворювального процесу та характеризується високим рівнем взаємоузгодження позицій, єдиними інтересами населення, соціальних груп у різних сферах життя, здатністю адаптації жителів до мінливих умов середовища проживання. Саме підхід до муніципальних спільнот як до основи та структуроутворюючого елементу системи МСВ, а не як до її другорядного і побічного компонента, дозволяє відродити розуміння МСВ як основної форми реалізації народовладдя у буквальному смислі слова [6, с. 80]. Важливе значення у формуванні муніципальної ідеології займає розуміння принципу гомруля (Home rule, самоврядування) [7, с. 69; 8; 9, с. 49-55] – основоположного принципу МСВ, що визначає технологічні принципи самовизначення, самоідентифікації, самодіяльності та самоврядності ТГ та її членів-жителів.

У структурі муніципально-правової ідеології, аналогічно правовій ідеології [2] виділяють такі складові, що ми перераховуємо у профільній інтерпретації, а саме:

- муніципально-правові ідеї, теорії, переконання;
- муніципально-правові поняття, муніципально-правові категорії;
- муніципально-правові принципи.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що на відміну від муніципально-правової психології, що формується в основному стихійно, в залежності від суб'єктивних подій в муніципальному житті та досвіду минулих поколінь, муніципально-правова ідеологія формується в системному ключі в результаті:

а) наукового (доктринального), теоретичного відображення муніципально-правової дійсності,

б) на основі узагальнення і розвитку найбільш відомих і значущих муніципально-правових теорій минулого і сучасного;

в) вивчення основних закономірностей становлення, розвитку і функціонування муніципалізму та його нормативного супроводження і забезпечення;

г) вивчення основоположних засад муніципалізму, що зафіксовані в міжнародних правових стандартах локальної демократії;

г') вивчення основоположних настанов державної муніципальної політики.

Отже, сучасна муніципально-правова ідеологія включає: концепцію поділу публічної влади на два рівні, один з яких – публічна самоврядна (муніципальна) влада; визнання пріоритету загальнолюдських цінностей над інтересами держави; пріоритет і, відповідно, домінування загальноновизнаних норм міжнародного права, включаючи міжнародні правові стандарти локальної демократії, теорію правової держави і громадянського суспільства, принципи місцевого самоврядування, демократизму, гуманізму, невідчужуваних природних прав людини, принцип пріоритету рішень, що прийняті від імені ТГ в рамках повноважень ОМСВ тощо.

Системний аналіз наведених питань свідчить про те, що серед них присутні багато питань (концепцій, концептів, принципів, засад тощо), що мають безпосередній вихід на міжнародно-правову проблематику, причому не тільки локального, а й універсального характеру, зокрема концептуально-засадничі питання, що торкаються пріоритету прав і свобод людини перед правами держави, міжнародні настанови щодо формування демократичної правової державності та становлення в її рамках МСВ тощо. Звідси, можна стверджувати, що якщо вони вирішуються саме в системі координат муніципалізму, то вони фактично і напряду впливають на процес формування глобалістського потенціалу ТГ через:

а) акцентуацію уваги держав-членів міжнародного співтовариства або держав міжнародної регіональної спільноти або регіонального міждержавного об'єднання інтеграційного характеру на питаннях розвитку локальної демократії через легалізацію та посилення цього інституту на теренах таких держав (питання конституюючого характеру щодо становлення і розвитку локальної демократії – Авт.);

б) активізацію міжнародної нормотворчості через посилення міжнародного нормопроекування і міжнародного нормування в профільній сфері (питання міжнародної нормотворчості в сфері локальної демократії – Авт.);

в) ініціацію посилення міжнародної договірної діяльності з метою розробки на універсальному рівні міжнародних багатосторонніх угод в сфері локальної демократії та розширення кола таких угод профільного характеру на регіональному і субрегіональному міждержавному рівнях (питання посилення міжнародної договірно-правової діяльності в сфері локальної демократії – Авт.);

г) посилення підтримки діяльності міжнародних неурядових організацій місцевих влад з боку міжнародного співтовариства та міжнародних регіональних інтеграційних об'єднань, особливо в контексті посилення міжнародно-правового супроводження і забезпечення статутних напрямків їх діяльності (питання формування міжнародної позадержавної інституційної системи локальної демократії – Авт.);

г') об'єднання зусиль міжнародного співтовариства, його держав-членів, системи міжнародних урядових и неурядових організацій профільного характеру для формування системи міжнародного міжмуніципального співробітництва між ТГ, ОМСВ та іншими суб'єктами з метою обміну та запозичення позитивного досвіду ведення муніципальної діяльності та в сфері муніципального розвитку (питання формування і розвитку системи міжнародного міжмуніципального співробітництва в сфері локальної демократії – Авт.);

д) посилення організаційної та законопроектної діяльності, активізація законотворчості на рівні держави з метою законодавчого супроводження і забезпечення становлення, розвитку і вдосконалення системи МСВ в державі, діяльності ТГ в умовах формування демократичної правової державності та набуття ТГ реальної і оптимальної правосуб'єктності (питання формування і розвитку масиву національного законодавства в сфері локальної демократії – Авт.);

е) посилення організаційної та законопроектної діяльності, активізація законотворчості для нормативного супроводження і забезпечення внутрішньодержавного міжмуніципального співробітництва (питання формування і розвитку масиву законодавства відносно міжмуніципального співробітництва всередині держави – Авт.);

є) посилення організаційної та нормопроектної діяльності, активізація нормотворчості для нормативного супроводження і забезпечення статутного будівництва ТГ (питання формування і розвитку нормативного масиву в сфері статутного будівництва ТГ – Авт.);

ж) посилення організаційної та законопроектної діяльності, активізація законотворчості для нормативного супроводження і забезпечення форм безпосередньої демократії населення в межах ТГ (питання формування і розвитку нормативного масиву в сфері безпосередньої демократії ТГ – Авт.);

з) посилення організаційної та законопроектної діяльності, активізація законотворчості для нормативного супроводження і забезпечення реалізації нових форм безпосередньої демократії на рівні ТГ (партисипаторної, деліберативної, агрегативної, агональної тощо) (питання формування і розвитку нормативного масиву щодо забезпечення втілення нових форм безпосередньої демократії ТГ – Авт.);

и) сприяння ОМСВ формуванню освітньої мережі для підготовки соціально активних жителів-членів ТГ в сфері муніципалізму і муніципальної діяльності (питання формування і розвитку нормативного масиву щодо підготовки муніципального активу всередині ТГ – Авт.);

і) підтримку організаційної та нормативної діяльності ОМСВ в сфері підготовки кадрового складу, кадрового резерву ОМСВ та підвищення кваліфікації муніципальних службовців та запозичення міжнародного муніципального досвіду в цій сфері (питання формування, розвитку і вдосконалення нормативного масиву щодо кадрової роботи з корпусом муніципальних службовців – Авт.);

й) активізацію локальної нормотворчості ОМСВ, посилення участі в ній жителів-членів ТГ за рахунок залучення соціального активу, її детермінації питаннями місцевого значення та розробки нових муніципальних послуг, які ОМСВ можуть надавати членам громади з використанням зарубіжного досвіду надання муніципальних послуг (питання розвитку і вдосконалення локального нормативного масиву щодо формування переліку питань місцевого значення – Авт.).

Вважаємо, що наведені напрямки діяльності ТГ, сформованих нею ОМСВ, що фактично скеровані на реалізацію муніципальної ідеології, будуть сприяти активізації розвитку територіальної людської спільноти, а також зростанню її глобалізаційного потенціалу, бо мають суттєвий теоретико-праксеологічний вихід на настанови та здобутки як національного, так й міжнародного муніципалізму.

Крім того, і це треба окремо підкреслити, муніципально-правова ідеологія напряму впливає на формування, модернізацію та модифікацію засад муніципально-правової психології, роблячи її настанови більш застосованими до змін, що пов'язані з різними проявами глобалізації.

Резервами для подальшого перманентного розвитку муніципальної ідеології виступають основні теоретико-методологічні, конституційно-правові (міжнародно-правові – Авт.), соціально-управлінські та прикладні проблеми МСВ, вирішення яких має стати її серцевиною такої сучасної демократичної ідеології, що пов'язані із утворенням ефективних нормативно-правових, інституціональних, соціально-психологічних, кадрових, ідеологічних, наукових та інших, (в тому числі й міжнародних – Авт.) умов для формування муніципальної влади в Україні [9, с. 37].

3. Правова (муніципально-правова) поведінка – виступає третім елементом муніципальної правосвідомості, що передбачає її вольову сторону, яка становить процес перетворення норм муніципального права в реальну муніципально-правову поведінку людини в межах ТГ.

Враховуючи той факт, що людина здійснює свій життєвий цикл саме в межах ТГ та в умовах МСВ, використовуючи філософський стан повсякденності [10], – правова поведінка людини-жителя і члена ТГ у більшості випадків співпадає з загальною правовою поведінкою

людини (природно, за виключенням випадків, коли людина напряму входить у відносини з державною публічною владою – відносини громадянства, виконання конституційного обов'язку сплачувати податки, захищати Батьківщину, легалізувати власність тощо).

У структурі поведінкової частини муніципальної правосвідомості, як одного з видів загальної правосвідомості [2], виділяють такі елементи:

– мотиви муніципально-правової поведінки – як внутрішні психо-психологічні настанови, що сформовано об'єктивно-екзистенційною необхідністю існування конкретної людини-члена ТГ в межах такої локальної людської спільноти, та які знаходять свій зовнішній вираз у суб'єктивних формах її поведінки задля реалізації специфічних індивідуальних, групових та колективних інтересів;

– муніципально-правові установки (муніципально-правові атитюди), які є одним з найбільш складних компонентів муніципальної правосвідомості, бо вони, по-перше, відображають не тільки готовність людини-члена ТГ до певної муніципально-правової поведінки (проспективно-поведінковий аспект – Авт.), а й, по-друге, її схильність до певних уявлень, оцінки муніципально-правових явищ (раціонально-оціночний аспект – Авт.), й, по-третє, детермінують оптимальний вибір такої муніципально-правової поведінки в межах ТГ (раціонально-вибірковий аспект – Авт.), причому, на різних рівнях існування і функціонування елементів такої локальної людської спільноти: а) мікрорівень – родина, друзі, сусіди по місцю проживання; б) мезорівень – трудовий колектив; в) макрорівень – в межах всієї ТГ, причому як в контексті її участі у вирішенні питань місцевого значення у формах, передбачених законодавством (місцеві вибори представницького органу або посадової особи, участь у місцевому референдумі, реалізації різних форм безпосередньої демократії тощо) або в діяльності ОМСВ, що репрезентують ТГ та виступають від її імені (муніципально-рівневий аспект – Авт.).

Наведений елементний склад поведінкової частини муніципальної правосвідомості свідчить, що він є праксеологічним результатом втілення настанов муніципальної психології і засад муніципальної ідеології, практичною квінтесенцією профільної феноменології, бо її наведені елементи фактично і формуються, і існують, і розвиваються саме для втілення в поведінкові форми людини, особливо в контекстуалізації її існування та функціонування в межах ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності, – і це, все, зазвичай, відбувається в процесі здійснення людиною свого життєвого циклу.

Крім того, необхідно наголосити на тому, що ОМСВ, особливо представницькі, також можуть діяти в рамках використання засад муніципально-правової поведінки, бо вони, фактично виступаючи від імені ТГ та в її інтересах, ретранслюють відповідні настанови муніципально-правової психології та муніципально-правової ідеології, якими володіє локальна людська спільнота.

Отже, маємо феноменологію муніципальної правосвідомості:

А) структурна організація якої знаходиться у логічній взаємозалежності та взаємодетермінованості і будує процесуальний ланцюжок «муніципально-правова психологія – муніципально-правова ідеологія – муніципально-правова поведінка»,

Б) скерована на використання надбань муніципальної психології, що формує стереотип поведінкових настанов людини-жителя і члена ТГ в повсякденному житті через використання муніципально-правових відносин, причому,

В) наведені поведінкові настанови формуються і реалізуються в межах муніципально-правової ідеології – як відповідних орієнтирів людини з важливіших питань її існування і функціонування в локальній людській спільноті, а саме, щодо призначення, можливостей, потенціалу і значення локальної демократії, враховуючи її продуктивний прикладний характер в контексті існування ТГ та її подальшого розвитку як єдиного первинного природного колективного осередку людської цивілізації,

Г) звідси, – саме муніципально-правова поведінка є втіленням в життя муніципально-правової психології та муніципально-правової ідеології основоположних суб'єктів муніципально-правових відносин – людини, її груп і асоціацій, ТГ, ОМСВ.

Виникає питання: чи може держава володіти муніципальною правосвідомістю

знаходить свої прояв, вирішення і легалізацію у державній муніципальній політиці, через яку держава й сприяє конституціоналізації і інституціоналізації локальної демократії на своїх теренах [11]. Крім того, це підтверджується й доктринальними розробками вчених-теоретиків права. Так, О. Ф. Скакун напряду відзначає, що правосвідомість має бути властива не лише творцям юридичних норм, законодавцям, а й усім громадянам держави [12].

Розглядаючи роль муніципальної правосвідомості та її структурних елементів у процесах становлення глобалістського потенціалу ТГ, можна зазначити, що: а) фактично однакові, типізовані, стереотипні умови існування і функціонування кожної людини в межах ТГ та в умовах МСВ, б) в контексті їх загальної проблематики, шляхів вирішення і реалізації, в) поза залежністю від конкретно-видової державної організації соціуму, а також г) загальна судьба людської цивілізації, особливо в контексті вирішення основоположних проблем її подальшого існування, що знаходить своє відображення на локальному рівні, але має й глобальне значення в контексті концепції «локальне – глобальне», г') актуалізують духовно-психологічну та духовно-праксеологічну складову феноменології муніципальної правосвідомості, акцентують увагу на її особливій важливості і значущості для всіх людей-жителів і одночасно членів ТГ в глобальному вимірюванні, – д) це детермінується наявністю загальних форм життєдіяльності людини в локальному соціумі (загальними засадами муніципально-правової соціалізації, формування правових атитюдів, використання нормативних габітусів) в контексті розуміння існування і реалізації концепту «малих груп», а також е) сприяє інтенсифікації процесів усвідомлення і формування нової категорії «муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ)», що володіють не тільки локально-державними, а й універсально-глобальними характеристиками, що ж) підсилює і аргументує формування новітнього концепту «муніципальна людина», що діє і розвивається на локально-регіональному та глобальному рівнях людського соціуму.

Отже, можна визначити роль і значення муніципальних прав людини, що фактично є стратегічною метою – телеологічною домінантою муніципальної правосвідомості, причому всі її елементи працюють саме на досягнення такого результату: психологія формує сенситивну їх частину, ідеологія підкріплює їх особливу значимість для кожної людини, що здійснює свій життєвий цикл, а поведінка, що містить раціональний потенціал, знаходить свій прояв в процесі користування ними і їх реалізації.

Звідси муніципальні права людини (особистості, члена ТГ) мають певні, притаманні тільки їм властивості, які обумовлені локально-соціальними та гуманістично-гуманітарними факторами. До таких особливостей належать:

1) муніципальні права спрямовані на задоволення екзистенційних потреб людини в межах локальної людської спільноти, де вона практично реалізує свій життєвий цикл і забезпечують реалізацію найважливіших життєвих інтересів (суть, призначення муніципальні прав);

2) більшість муніципальних прав, що одночасно виступають конституційними правами і свободами людини, можна віднести до природних, невідчужуваних прав. Вони являють собою вищу соціальну цінність, функціонально-поведінкову основу життя людини і існують одночасно невід'ємно від особистості, бо об'єктивно визнаються державою і соціумом, а також виступають невідчужуваними від життєдіяльності людини (особистості, члена ТГ);

3) пріоритет муніципальних прав в загальній системі прав людини і громадянина фактично є безспірним, – бо немає ні одної людини, що володіє будь-яким правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біпатризм, біженство тощо), яка одночасно не була б членом відповідної ТГ і об'єктивно б не існувала і функціонувала в її межах, здійснюючи свій життєвий цикл. Виходячи з інтересів об'єктивної необхідності організації, супроводження і забезпечення життя кожної людини, їх груп і асоціацій, допускається обмеження ряду інших прав;

4) основою системи муніципальних прав є право особи на її безпечне життя, існування і належне функціонування в межах людської територіальної спільноти;

5) при встановленні муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) враховуються закони природи, біологічні і соціальні фактори, згідно з якими розвиваються людина, її групи та

асоціації, існує та функціонує локальна людська спільнота;

6) муніципальний фактор визначає встановлення форм приналежності людини у відповідній якості до ТГ, визначає систему інтересів, що продукує людина в межах цієї спільноти, визначає відповідні поведінкові настанови, що сприяють їх реалізації через систему факторів соціалізації, атитюдів, габітусів, – кожний з яких має свої правові форми;

7) зміст муніципальних прав обумовлений принципами муніципального права як самостійної галузі права;

8) муніципальні права здійснюються, в основному, від контролем держави. Забезпечення муніципальних прав є центральною і кінцевою метою державної муніципальної політики, вони визначають зміст і спрямованість діяльності держави в муніципальній галузі;

9) в той же час муніципальні права людини фактично виступають об'єктом міжнародно-правового регулювання, бо вони разом з інститутом МСВ виступають об'єктом регулювання та регламентації міжнародного договірної права, особливо права щодо іноземців, що мешкають в ТГ, права молоді, що є членами ТГ, права в сфері представницької та партисипаторної демократії тощо – це також сприяє формуванню глобалістського потенціалу локальної людської спільноти;

10) особливості муніципальних прав обумовлюють необхідність вибору оптимальних і ефективних правових способів і форм їх захисту;

11) система муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) перебуває у стадії формування.

Прикладом в контекстуалізації факторів щодо формування глобалістського потенціалу ТГ виступає також класифікація муніципальної правосвідомості, яку можна провести за різними підставами, а саме:

1. За суб'єктами (носіями) муніципальної правосвідомості:

– індивідуальна; групова та суспільна – вона функціонує на національному рівні;

– державна, макрорегіональна, універсальна – вона функціонує на рівні відповідної муніципальної політики, що здійснюють суб'єкти такої політики (Рада Європи, Європейський Союз, ООН, ЕКОСОР, міжнародні неурядові організації місцевих влад тощо).

Завдяки наведеним суб'єктам формується, існує, розвивається і вдосконалюється муніципальна правосвідомість, що є відповідним нормативно-інституційним фактором у розумінні глобалізаційного потенціалу ТГ.

2. За глибиною відображення муніципально-правової дійсності:

– повсякденна (буденна, непрофесійна) – що є характерною для кожної людини-жителя і одночасно члена ТГ;

– професійна (практиків-юристів) – вона характерна для службовців ОМСВ, що мають юридичну або іншу освіту;

– наукова (теоретична) – її носіями виступають науковці в сфері МСВ.

Отже носіями повсякденної муніципально-правової дійсності виступають всі жителі-члени відповідних ТГ на планетарному рівні; професійна муніципально-правова дійсність характерна для широкого загалу муніципальних службовців та частини державних службовців, що співпрацюють з ОМСВ на внутрішньодержавному рівні, а також на рівні держав-членів міжнародної спільноти та міжнародних міждержавних організацій профільного характеру, як європейських, так й системи ООН; наукова (теоретична) муніципально-правова дійсність є характерною для представників доктрини конституційного та муніципального права також на державно-універсальному рівнях.

Своєю чергою, муніципально-правова дійсність виступає каталізатором для становлення і розвитку глобалізаційного потенціалу ТГ.

Висновки. Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

– муніципально-правова психологія: а) є безпосереднім відображенням муніципальної правосвідомості, яскравою ознакою її наявності та ефективного впливу на свідомість конкретної людини-жителя і члена ТГ, а також груп і асоціацій людей; б) всі її частини, складові та регулятивні елементи напряму пов'язані з реалізацією екзистенційних інтересів людини-жителя і члена ТГ, а

також груп і асоціацій людини; в) весь елементний склад профільної психології насамперед реалізується людиною-жителем і членом ТГ в межах МСВ в процесі реалізації нею свого життєвого циклу; г) профільна психологія володіє могутніми інституціональними властивостями, бо вона скерована на формування у людини-жителя і члена ТГ поведінкових настанов, що набувають в перспективі характер поведінкових стереотипів; г') профільна психологія володіє могутнім праксеологічним потенціалом, бо вона є фактично стадією передреалізації її частин, складових та регулятивних елементів у конкретних формах поведінки людини в межах ТГ; д) поведінкові настанови людини-жителя і члена ТГ, якими він реалізує свою муніципально-правову психологію, – по-перше, знаходять своє втілення в поведінці груп людей та їх асоціацій, що створюються по різних ознаках в межах ТГ (національних, релігійних, економічних, політичних, вікових, соціальних, культурологічних тощо) у вигляді професійних, вікових, станових, економічних тощо інституцій ГС; по-друге, формують стереотипи поведінки людини-члена ТГ при виникненні аналогічних життєвих питань та проблем в контексті їх вирішення та розв'язання; по-третє, фактично володіють спадковістю, бо запозичуються у практику муніципального життя іншими жителями-членами ТГ і з часом входить до їх ментальних рис; по-четверте, визнаються як ефективні форми поведінки людини, її груп і асоціацій при різних життєвих обставинах з боку ОМСВ та інших органів публічної влади, включаючи й органи публічної державної влади; е) отже, муніципально-правова психологія фактично виступає як інтелектуально-свідомий та результативно-праксеологічний підсумок сформованої муніципальної правосвідомості, оптимальний і ефективний засіб її реалізації, а також об'єктивно-іманентний концепт виникнення і формування, а також реалізації, розвитку і вдосконалення поведінкових настанов людини, що існує в умовах МСВ, здійснюючи в межах ТГ свій життєвий цикл;

– роль і значення муніципальних прав людини фактично виступає стратегічною метою – телеологічною домінантою муніципальної правосвідомості, причому всі її елементи працюють саме на досягнення такого результату: психологія формує сенситивну їх частину, ідеологія підкріплює їх особливу значимість для кожної людини, що здійснює свій життєвий цикл, а поведінка, що містить раціональний потенціал, знаходить свій прояв в процесі користування ними і їх реалізації;

– носіями повсякденної муніципально-правової дійсності виступають всі жителі-члени відповідних територіальних громад на планетарному рівні; професійна муніципально-правова дійсність характерна для широкого загалу муніципальних службовців та частини державних службовців, що співпрацюють з ОМСВ на внутрішньодержавному рівні, а також на рівні держав-членів міжнародної спільноти та міжнародних міжурядових організацій профільного характеру, як європейських, так й системи ООН; наукова (теоретична) муніципально-правова дійсність є характерною для представників доктрини конституційного та муніципального права також на державно-універсальному рівнях. Своєю чергою, муніципально-правова дійсність виступає каталізатором для становлення і розвитку глобалізаційного потенціалу територіальної громади.

Список використаної літератури

1. Бобровник Д.О. Роль муніципальної правосвідомості та муніципальної психології у процесах формування глобалістського потенціалу територіальної громади. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2022. № 1(4). URL: <https://law.duan.edu.ua/index.php/uk/arkhiv>
2. Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. (Вища освіта 21 століття). Київ: Знання, 2008. 333 с. URL: https://pidru4niki.com/15931106/pravo/pravosvidomist_ponyattya_struktura_vidi (дата звернення: 11.10.2022).
3. Боярський О.О. Становлення феноменології муніципальної людини в межах громадянського суспільства і держави. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 110–118.
4. Боярський О.О. Концепція «муніципальної людини»: модифікація у світлі воєнного стану. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Том 2. № 1. URL: [https:// socialcaidoscope.org/ua/](https://socialcaidoscope.org/ua/)

index.php/journal/article/view/49 (дата звернення: 11. 10.2022).

5. Батанов О.В. Демократична муніципальна ідеологія та проблеми формування муніципальної влади в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2005. № 2. С. 36–41.

6. Батанов О.В. Проблеми становлення і розвитку муніципального права: основні чинники та суспільно-політичні умови. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 77–81.

7. Токвіль А. Про демократію в Америці. У двох томах. Т. 1. Київ: Всесвіт, 1999. 590 с.

8. Тивоненко Е.В. Проблема ирландской автономии в политике либеральной партии Великобритании (сентябрь 1885 – март 1894 годов): автореф. дисс. канд. истор. наук. Специальность: 07.00.03. – всеобщая история (новая и новейшая история). Екатеринбург, 2002. 25 с.

9. Шевченко А.О. Муніципально-правовий статус територіальної громади в Україні та зарубіжних державах: дис. канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право. Київ, 2020. 229 с.

10. Боярський О. Стан повсякденності та його роль і вплив на муніципальне існування людини в умовах миру і війни. CONSTITUTIONALIST. URL: <https://constitutionalist.com.ua/boiarskyj-o-stan-povsiakdennosti-ta-joho-rol-i-vplyv-na-munitsypalne-isnuvannia-liudyny-v-umovakh-myru-i-vijny/>. (дата звернення: 11.10.2022).

11. Хван Р.М. Муніципальна політика держави: онтологічні та нормативні підходи до визначення елементного складу. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 173-179.

12. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с. URL: <https://lawbook.online/page/pvv/ist/ist-16--idz-ax308--nf-169.html> (дата звернення: 13.10.2022).

THE MUNICIPAL LEGAL AWARENESS: STRUCTURAL ANALYSIS

Denis O. Bobrovnyk, PhD in Economics, doctoral student of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, director of the Baymuratov and Partners Lawyers' Alliance (Ukraine).

E-mail: bobrovnyk@ukr.net

DOI: 10.32342/2709-6408-2022-2-5-2

Key words: *local self-government, constitutionalization of international law, internationalization of constitutional law of states, municipal law, global constitutionalism, public power, decentralization, local democracy, territorial community.*

The article is devoted to the study of the structure of municipal legal consciousness, which plays a special role (along with municipal psychology) in the processes of forming the globalist potential of the territorial community. This is the first time that this topic has been studied in domestic law. The author notes that the structure of municipal legal awareness, as well as the general phenomenology of legal awareness, consists of the following elements: legal (municipal-legal) psychology, legal (municipal-legal) ideology and legal (municipal-legal) behavior. The author asserts that, as a phenomenon, legal profile psychology a priori arises at the municipal-legal level, that is, at the local level of the existence of society, because it is the person, his groups and associations that exist and function precisely at the level of territorial communities. Legal (municipal-legal) ideology, as a structural element of municipal legal awareness, encompasses knowledge, ideas, concepts about the content of law, including municipal law normative regulations, which are formed as a result of legal education and legal scientific research. The author considers that, unlike municipal legal psychology, which is formed mainly spontaneously, depending on subjective events in municipal life and the experience of past generations, municipal legal ideology is formed in a systemic way as a result of: a) scientific (doctrinal), theoretical reflection of the municipal legal reality, b) based on the generalization and development of the most famous and significant municipal legal theories of the past and present; c) study of the main regularities of the formation, development and functioning of municipalism and

its regulatory support and maintenance; d) study of the fundamental principles of municipalism, which are enshrined in international legal standards of local democracy; e) study of the basic principles of the state municipal policy. The author emphasizes that the municipal-legal ideology has a direct impact on the formation, modernization and modification of the bases of the municipal-legal psychology, making its instructions more applicable to the changes associated with the various manifestations of globalization. The third element of municipal legal consciousness is legal (municipal-legal) behavior, which involves its volitional side, which is the process of transforming the norms of municipal law into real municipal-legal behavior of a person within territorial communities. The author emphasizes that local self-government bodies, especially representative ones, can also act within the framework of using the principles of municipal-legal behavior, because they, actually speaking on behalf of the territorial community and in its interests, relay the relevant guidelines of municipal-legal psychology and municipal-legal ideologies possessed by the local human community. The article states that the daily municipal legal reality is carried by all residents of the respective territorial communities at the planetary level. In turn, the municipal legal reality acts as a catalyst for the formation and development of the globalization potential of the territorial community.

References

1. Bobrovnyk, D.O. (2022). *Rol munitsypalnoi pravosvidomosti ta munitsypalnoi psykholohii u protsesakh formuvannia hlobalistskoho potentsialu terytorialnoi hromady* [The role of municipal legal awareness and municipal psychology in the processes of forming the globalist potential of the territorial community]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia "Pravo"* [Bulletin of Alfred Nobel University. "Law" series] Available at: <https://law.duan.edu.ua/index.php/uk/arkhive> (Accessed 13 October 2022).
2. Vediernikov, Yu.A., Papirna, A.V. (2008). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of the state and law]. Kyiv, Znannia, 333 p. Available at: https://pidru4niki.com/15931106/pravo/pravosvidomist_ponyattya_struktura_vidi. (Accessed 13 October 2022).
3. Boiarskyi, O.O. (2020). *Stanovlennia fenomenolohii munitsypalnoi liudyny v mezhakh hromadianskoho suspilstva i derzhavy* [Formation of the phenomenology of the municipal person within civil society and the state]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Journal of the Kyiv University of Law], no. 2, pp. 110-118.
4. Boiarskyi, O.O. (2022). *Kontsepsiia "munitsypalnoi liudyny": modyfikatsiia u svitli voiennoho stanu* [The concept of "municipal man": modification in the light of martial law]. *Sotsialnyi kaleidoskop* [Social kaleidoscope], vol. 2, no. 1, available at: <https://socialcaleidoscope.org.ua/index.php/journal/article/view/49>. (Accessed 13 October 2022).
5. Batanov, O.V. (2005). *Demokratychna munitsypalna ideolohiia ta problemy formuvannia munitsypalnoi vlady v Ukraini* [Democratic municipal ideology and problems of municipal government formation in Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Iurydychni nauky"* [Bulletin of Zaporizhzhya National University. Series "Legal Sciences"], no. 2, pp. 36–41.
6. Batanov, O.V. (2014). *Problemy stanovlennia i rozvytku munitsypalnogo prava: osnovni chynnyky ta suspilno-politychni umovy* [Problems of formation and development of municipal law: main factors and social and political conditions]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Journal of the Kyiv University of Law], no. 1, pp. 77–81.
7. Tokvil, A. (1999). *Pro demokraciiu v Amerytsi* [About democracy in America]. Kyiv, Universe, 590 p.
8. Tyvonenko, E.V. (2002). *Problema yrlandskoi avtonomyy v polytyke lyberalnoi partyy Velykobrytanyy (sentiabr 1885 – mart 1894 hodov)*. Avtoref. diss. kand. ystor. nauk [The problem of Irish autonomy in the politics of the Liberal Party of Great Britain (September 1885 – March 1894). Autoref. Cand. history of sci. diss.]. Yekaterinburg, 25 p.
9. Shevchenko, A.O. (2020). *Munitsypalno-pravovyi status terytorialnoi hromady v Ukraini ta zarubizhnykh derzhavakh*. Diss. kand. yuryd. nauk [Municipal and legal status of the territorial community in Ukraine and foreign countries. Cand. legal sci. diss.]. Kyiv, 229 p.
10. Boiarskyi, O. *Stan povsiakdennosti ta yoho rol i vplyv na munitsypalne isnuvannia liudyny v*

umovakh myru i viiny. CONSTITUTIONALIST [The state of everyday life and its role and influence on the municipal existence of a person in conditions of peace and war. CONSTITUTIONALIST] available at: <https://constitutionalist.com.ua/boiarskyj-o-stan-povsiakdenosti-ta-joho-rol-i-vplyv-na-munitsypalne-isnuvannia-liudyny-v-umovakh-myru-i-vijny/>. (Accessed 13 October 2022).

11. Khvan, R.M. (2020). *Munitsypalna polityka derzhavy: ontolohichni ta normatyvni pidkhody do vyznachennia elementnoho skladu* [Municipal policy of the state: ontological and normative approaches to determining the elemental composition]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Journal of the Kyiv University of Law], no. 2, pp. 173–179.

12. Skakun, O.F. (2020). *Teoryia hosudarstva y prava* [Theory of state and law]. Kharkiv, Konsum; University of Internal Affairs, 704 p. Available at: <https://lawbook.online/page/pvv/ist/ist-16--idz-ax308--nf-169.html>. (Accessed 13 October 2022).

Одержано 25.10.2022.